

الدرس الحادي عشر

يَقْظَةُ وَتَحَرُّرٌ*

محمد الفيتوري^١

يا أخي في الأرضِ في كُلِّ وَطَنٍ
إِنِّي هَدَمْتُ جُدْرَانَ الْوَهْنِ*
أنا حرٌّ رَغَمَ قُضْبَانِ الرِّمَنِ*

يا أخي في الشَّرْقِ في كُلِّ سَكَنٍ*
إِنِّي مَزَّقْتُ أَكْفَانَ الدُّجَى*
أنا حيٌّ خالِدٌ رَغَمَ الرَّدَى*

مَحْوُ الدَّلَّةِ :

وَلَقِينَا مِنْ أَذَاهُ مَا لَقِينَا
أَوْ نَكُنْ عِشْنَا حُفَاءً بَائِسِينَا*
وَمَحُونَا وَصَمَّةَ الدَّلَّةِ فِينَا*

إِنْ نَكُنْ سِرْنَا عَلَى الشُّوكِ سِينِينَا*
إِنْ نَكُنْ بَتْنَا عُرَاءَةً جَائِعِينَا
فَلَقَدْ ثَرْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا*

(١) شاعرٌ إفريقيٌّ معاصرٌ من مواليد «السودان»

يَقْظَةُ وَتَحْرُرُ:

ما تراها مَلاً الأُفقَ صَداها؟!
بَعْدَ أَنْ تَاهَتْ* عَلَي الأَرْضِ وَ تَاهَا*

الْمَلَايِينُ أَفَاقَتْ* مِنْ كَرَاهَا*
خَرَجَتْ تَبْحَثُ عَنِ تَارِيخِهَا

يا أَخِي:

لَسْتُ أَعْجُوبُتُهَا أَوْ مُومِيَا*

فُم تَحْرُرُ مِنْ تَوَابِيْتِ الأَسَى*

الْوَطَنُ لَنَا:

وَهُمُ أَخْتَارُوا ثَرَاهَا* كَفْنَا
وَسَيَقْضِي* وَلَدِي مِنْ بَعْدِنَا
فَهِيَ مَا كَانَتْ لِقَوْمٍ غَيْرِنَا

هَاهُنَا وَارَيْتُ* أَجْدَادِي هُنَا
فَسَأَقْضِي* أَنَا مِنْ بَعْدِ أَبِي
وَسَتَبْقَى أَرْضُ إِفْرِيقَا لَنَا

(١) ما تراها... = أما تراها...؟!:

(٢) الضمير في «تاهت» يرجع إلى «الملايين» و في «تاه» إلى «تاريخ»

الْمُنَادَى

به عبارات زیر در زبان فارسی توجه کنیم :

ای خدا! ای فضل تو حاجت روا!
جوانا! ره طاعت، امروز گیر!
حافظ! اسرار الهی کس نمی داند؛ خموش!
سعدیا! مرد نکونام نمیرد هرگز!

کلمات «خدا، جوان، حافظ و سعدی» در دستور زبان فارسی چه نام دارند؟

به چند نمونه در زبان عربی توجه کنیم :

يَا دَاوُدُ! إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ! اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ
اللَّهُمَّ! صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ.
رَبَّنَا! آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً
رَبِّ! إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ.

أَسْئَلَةٌ :

- ما الحرفُ الَّذِي جَاءَ فِي الْآيَةِ لِنِدَاءِ «دَاوُدَ»؟
- ماذا تُسَمِّي حَرْفَ «يَا»؟
- ماذا تُسَمِّي الشَّخْصَ أَوْ الْإِسْمَ الَّذِي تُنَادِيهِ؟*

«منادی» اسمی است که پس از حروف ندا می آید. مهم ترین حروف ندا عبارتند از: «یا، ا، وا».

بدانیم

قد يُحَدَفُ حَرْفُ النَّدَاءِ إِذَا دَلَّ عَلَيْهِ دَلِيلٌ!

﴿يُوسُفُ! أَعْرِضْ عَن هَذَا﴾

﴿رَبِّ! اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ﴾

بیشتر بدانیم!

أنواع المنادى

المنادى المضاف

١

للملاحظة ثم الإجابة:

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ! أَسْأَلُكَ التَّجَاةَ.

يَا صَادِقَ الْوَعْدِ! أَنْجِزْ وَعْدَكَ!

اغْفِرْ لِي يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ!

– عَيْنِ الْمُنَادَى فِي الْعِبَارَاتِ السَّابِقَةِ.

– عَيْنِ إِعْرَابِ الْمُنَادَى.

– مَتَى يَأْتِي الْمُنَادَى مَنْصُوبًا؟

«منادى» هنگامی که «مضاف» باشد، منصوب می شود:

مانند: يَا عَبْدَ اللَّهِ، يَا أَبَا الْقَاسِمِ.

بدانیم

به آیه ی کریمه ی زیر توجه کنیم:

﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ﴾

الهی (پروردگارم)! مرا برپا کننده ی نماز قرارده!

بیشتر بدانیم

– عَيْنِ الْمُنَادَى.

هرگاه منادی، مضاف به «باء متکلم» باشد، جایز است که حرف باء حذف شود:

يَا رَبِّ = يَا رَبِّي (ای پروردگارم) یا قوم = يَا قَوْمِي (ای قوم من)

بدانیم

– عَيْنِ إِعْرَابِ الْمُنَادَى.

الْمُنَادَى الْمَفْرَدُ

٢

لِلْمَلَا حِظَةِ تَمَّ الْإِجَابَةُ :

يَا اللَّهُ! إِرْحَمْنَا!

يَا مُحَمَّدُ(ص)! أَنْتَ خَيْرُ الْمُرْسَلِينَ.

يَا فَاطِمَةُ(س)! أَنْتِ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ.

– عَيْنِ الْمُنَادَى . – هل المنادى منصوبٌ ظاهراً؟

– ما حركةٌ آخِرُ كُلِّ مِنْ «اللَّهِ»، «مُحَمَّدٍ» و «فَاطِمَةَ»؟

«منادى» هرگاه اسم «عَلَمٌ» باشد، مبنی بر ضم و

محللاً منصوب است.

بدانیم

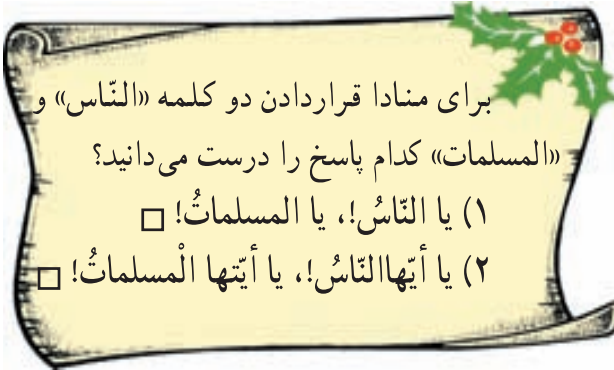
نکته

يا طالبُ! خُذْ هَذَا الْكِتَابَ. – عَيْنِ الْمُنَادَى!

يا طالِبَةُ! خُذِي هَذَا الْكِتَابَ. – هل «طالب» و «طالِبَةُ» اسمٌ «عَلَمٍ»؟!

بدانیم

منادا هرگاه «عَلَمَ» نباشد، ولی مخاطب معینی را در نظر بگیرد، در این صورت نیز «مبنی بر ضم» و محلاً منصوب است. به چنین منادائی اصطلاحاً «نکره‌ی مقصوده» می‌گویند.

بیشتر بدانیم

نتیجه:

منادی هرگاه همراه «ال» باشد، قبل از آن «أَيُّهَا» (برای مذکر) و «أَيُّهَا» (برای مؤنث) را می‌آوریم. در این صورت،

یا : حرف التَّاء .

أَيُّ أو أَيُّه ؛ منادی نكرة مقصودة «مبنی علی الضَّم» منصوب محلاً .

ها : حرفُ تنبیهٍ . الناس : عطف بیان (لأنَّه جامد).

المسلمات : نعت (لأنَّه مشتق).

فراموش نکنیم:

لفظ جلاله‌ی «الله» هرچند دارای «ال» است، در حالت ندا نیازی به کلمه‌ی «أَيُّ» ندارد؛ مانند: یا اللهُ .

و گاهی حرف ندا حذف می‌شود و به جای آن «میم مشدّد» در آخر آن می‌آید: اَللَّهُمَّ = یا اللهُ .

- ۱- به کیفیت ترجمه‌ی فعل مضارع، هنگامی که در جواب طلب واقع می‌شود، توجه کنیم. قبل از این گونه فعل‌ها، کلمه‌ی «تا» آورده می‌شود و خود این افعال به صورت التزامی ترجمه می‌شوند؛ مانند: أَحْسِنِ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعْبِدْ قُلُوبَهُمْ (به مردم احسان کن تا دل‌هایشان را به دست آوری).
- ۲- در ترجمه‌ی فعل امر به فاعل آن توجه کنیم.

الف) سَلَّمَ عَلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ: «به فرستاده‌ی خدا سلام کرد.»

سَلَّمَ عَلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ: «به فرستاده‌ی خدا، سلام کن!»

آیا می‌دانید جامعه‌ی ما در زمینه‌ی ترجمه‌ی متون عربی، به مترجمان ماهر، بسیار نیاز دارد؟!

ب) وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً: «و او از آسمان آبی را فرو فرستاد.»

أَنْزَلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ: «از آسمان برای ما غذایی فرو بفرست.»

«مترجم» فرهنگ‌ساز است! کار خود را جدی بگیریم!

- ۳- معانی کلماتی که برای ما ناآشنا است، با مراجعه به کلمات هم‌خانواده و یا قرائن موجود در جمله و در نهایت کتاب‌های لغت آشکار می‌شود!

***

آیات زیر را ترجمه کنید، سپس ترجمه‌ی خود را با یکی از ترجمه‌های قرآن کریم مقایسه کنید:

يَذْهَبَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ○ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ○

اکنون به جایی رسیده‌ایم که بتوانیم بسیاری از متون را ترجمه کنیم و یا محتوای مفهومی آن‌ها را تشخیص دهیم!

و يَسِّرْ لِي أَمْرِي ○ و اَحْلَلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ○ يَفْقَهُوا قَوْلِي ○

و اجْعَلْ لِي زَوْجًا مِّنْ اَهْلِي ○ هَارُونَ اَخِي ○ اَشُدُّ بِهٖ اُزْرِي ○

و اَشْرِكْ فِيْ اَمْرِي ۙ

حرفه‌ی مترجمی را دنبال کنید و آینده‌ی شغلی خود را تضمین نماییم!

***

أَسْئَلَةُ:

□ المعنى:

- أ- طَغَى: جاری شد ○ طغیان کرد ○ حکومت کرد ○
 ب- يَسَّرَ: سخت کن ○ آسان کن ○ حرکت کن ○
 ج- عُقْدَةٌ: گره ○ کینه ○ بُغْض ○
 د- اَشُدُّ بِهٖ اُزْرِي: پشت مرا به وسیله‌ی او محکم کن ○ عذاب او را شدید کن ○
 □ عَيْنَ الصَّحِيحِ:
 ماذا فَعَلَ فِرْعَوْنُ:

أَطَاعَ اللَّهَ ○ أَشْرَكَ بِاللَّهِ ○ آمَنَ بِالنَّبِيِّ مُوسَى ○

التمرين الأول

عَيِّنِ الْمُنَادَى وَادْكُرْ نَوْعَهُ:

- ١- رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ۖ
  - ٢- يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ۖ
  - ٣- يَا كُمَيْلُ! الْعِلْمُ خَيْرٌ مِنَ الْمَالِ. الْعِلْمُ يَحْرُسُكَ وَ أَنْتَ تَحْرُسُ الْمَالَ.
  - ٤- اللَّهُمَّ! أَعْطِنِي بَصِيرَةً فِي دِينِكَ.
  - ٥- يَا خَادِمَ الْجَسَمِ! كَمْ تَسْعَى لِخِدْمَتِهِ؟!
- أَتَطْلُبُ الرَّيْحَ مِمَّا فِيهِ حُسْرَانٌ؟!

التمرين الثاني

إِقْرَأِ النَّصَّ وَ تَرَجِّمُهُ ثُمَّ ...

يَا أَيُّهَا الرَّيْحُ!
 يَا بَسْمَةَ الْأَزْهَارِ فِي الرَّبُوعِ*،
 يَا ضَحْكَةَ النَّهْرِ إِذَا تَدَقَّقَ الْيُنْبُوعُ*،
 يَا مَنْ (١) أَتَيْتَ تَحْمِلُ الْبَسَائِرَ*،
 وَ تُوقِظُ النَّفُوسَ وَ الضَّمَائِرَ*
 وَ تَبْعَثُ الْحَيَاةَ فِي الرَّمَادِ*
 مُدَكِّرًا بِالْبَعْثِ* وَ الْمَعَادِ!
 وَ دَاعِيًا: «يَا أَيُّهَا الْعِبَادُ»!
 هَذَا أَوْ أَنْ عَوْدَةَ الْقُلُوبِ!
 لِلْبَارِيِّ الْحَبِيبِ!

١- مَنْ: مِنْ نَوْعِ النَّكْرَةِ الْمَقْصُودَةِ.

● أَجِبْ عَنِ السُّؤَالِينِ :

١- مَنْ يُوقِظُ النَّفْسَ وَالضَّمَائِرَ؟

٢- بِمَ يُذَكِّرُنَا الرَّبِيعُ؟

● عَيْنِ الْمُنَادَى وَنَوَعُهُ.

التمرين الثالث

صَحِّحِ الْأَخْطَاءَ :

يا رحمان! يا رحيم؛

يا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ! يا رافعَ الدَّرَجَاتِ؛

يا خَيْرَ العَافِرِينَ! يا خَيْرَ الرَّاظِقِينَ؛

يا ذا الجودَ و الإحسانِ! يا ذوالرَّحْمَةِ و الرِّضْوَانِ؛

يا عُدَّتِي * عِنْدَ شِدَّتِي! و يا دَلِيلِي * عِنْدَ حَيْرَتِي؛

يا مَنْ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلِينَ.

(من دعاء جوشن كبير)

التمرين الرابع

أذْكَرِ الإِعْرَابَ وَ التَّحْلِيلَ الصَّرْفِيَّ لِلْكَلِمَاتِ الَّتِي أُشِيرَ إِلَيْهَا بِخَطِّ :

يا آلَ بَيْتِ رَسولِ اللَّهِ حُبُّكُمْ   فَرَضُ مِنَ اللَّهِ فِي الْقُرْآنِ أَنْزَلَهُ

إقرأ الآياتِ و تَرْجِمها نَمَّ أجبِ عَنِ الاسئلة:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ ؛ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ و لا تَجَسَّسُوا
و لا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكَلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ.

۱- مَنْ هُوَ مَخاطَبُ الآية؟

۲- بِمِ شُبَّهَ عَمَلُ الغِيبة؟

۳- لماذا أَصْبَحَ فِعْلُ «لا يَغْتَبْ» مجزوماً و كيف يُترجم؟

للتعريب:

۱- پروردگارا! ما را در خدمت به بندگانت توفیق بده.

۲- ای جوینده علم! باوجود مشکلات در کسب علم کوشا باش.

الصورة البصالية في القرآن الكريم

لیت - لعل

انسان موجودی آرمان‌گرا و آینده‌نگر است. چه بسیار اموری که در خیال خود می‌پروراند و جوایب تحقق مصادیق واقعی آن‌ها در عالم واقع می‌شود؛ هرچند خود واقف است که حصول چنین اموری یا سخت است و دشوار و یا آن که محال است و غیر ممکن! دو واژه‌ی «لیت - لعل» برای تمنّی و آرزو به کار می‌رود.

«لیت» غالباً برای اموری به کار می‌رود که تحقق آن دشوار و یا قریب به محال است. ﴿يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ﴾ ای کاش آنچه به قارون داده شده بود (ثروتش) ما را

می‌بود!

دانستن «قواعد» بدون رعایت و فهم مسائل «بلاغی» مفید فایده نیست! فهم و خواندن مسائل بلاغی را جدی بگیریم!

به دست آوردن ثروت قارون امری مستحیل و غیر ممکن نیست، اما به گونه‌ای است که حصولش برای متکلم بعید و قریب به محال است!

«صرف و نحو» و «بلاغت» دو پایه‌ی اصلی علوم ادبی هستند. فهم «ظاهر» در کنار شناخت «باطن» معنی پیدا می‌کند.

«لعل» برای اموری به کار می‌رود که امکان تحقق امر خواسته شده در آن هرچند سخت و دشوار باشد، اما امید دست‌یابی به آن دور از ذهن نیست! ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ: يَا هَامَانَ! ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ...﴾ فرعون می‌خواهد قصری را بسازد که بلندیش به افلاک و آسمان‌ها برسد، شاید از این راه بتواند با خدای موسی (ع) به محاجّه برخیزد! و از این رو کلامش را با «لعل» آورده تا از سویی سخت بودن آرزویش را بیان کند و از سویی دیگر ممکن الوقوع بودن آن را برای خود و اطرافیان‌ش اظهار کند!

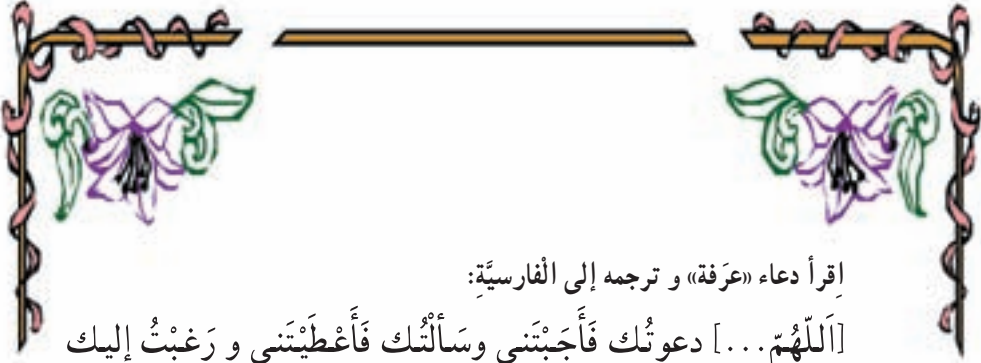
***

در آیات زیر وجوه بلاغی ادوات تمنّی را بیان نموده و سپس آن‌ها را ترجمه کنید:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

﴿يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾

﴿يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ﴾

اقرأ دعاء «عرفة» و ترجمه إلى الفارسيّة:

[اللَّهُمَّ...] دَعْوَتُكَ فَأَجَبْتَنِي وَسَأَلْتُكَ فَأَعْطَيْتَنِي وَرَغِبْتُ إِلَيْكَ

فَرَحِمْتَنِي وَوَثِقْتُ بِكَ فَنجَيْتَنِي وَ... اللَّهُمَّ... لا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ وَ لا

تُخْلِنا مِنْ رَحْمَتِكَ... وَ لا تَجْعَلْنَا مِنْ رَحْمَتِكَ مُحْرَمِينَ... وَ لا مِنْ بَابِكَ

مَطْرُودِينَ ؛ يَا أَجُودَ الْأَجُودِينَ وَأَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ !

***

لا تُخْلِنا؛ ما را بی بهره مکن

